

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARI OLAN AİLELERİN ÇOCUKLARININ DURUMUNU DİNİ AÇIDAN DEĞERLENDİRMELERİ

Araş. Gör. Elif Kara*

ÖZET

Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak ailelere normal bir çocuğunkinden çok daha fazla zorluk ve sorumluluk getirmektedir. Zihinsel engelli çocuk, normal bir çocuğun büyüme sürecinde ulaştığı fiziksel ve zihinsel olgunluğa ulaşamamakta, yaşam boyu sürekli bakıma ihtiyaç duymaktadır. Bu durum aileleri duygusal yönden de yıpratmaktadır. Bu araştırmada ailelerin, çocuklarının durumu ile ilgili dini düşüncelerini tespit etmek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engelli Çocuk, Engelli Çocuğa Uyum, Din, Dini Düşünce.

ABSTRACT

The Parents Having Mentally Retarded Children and Their Assesment of their Children's Situation in Terms of Religion

Having a mentally retarded child encumbers their families much more responsibility than a normally child. Mentally retarded child can't reach physically and mentally maturity which a normally child can reach and needs nursing along its whole life. This condition also wears out the parents emotionally. In this article, it is aimed to analyze religious attitude of these parents about their children's condition.

Key words : mentally retarded child, adaptation with mentally retarded child, religion, religious thought.

Giriş:

İnsanın yaşamı boyunca pek çok güçlükle karşılaşması muhtemeldir. Karşılaşılan olumsuzlukları açıklamada, örneğin; 'imtihan ediliyor olma' gibi, dini inançlar önemli bir yer tutar. İnsanlar yaşadıkları olayları inandıkları din bağlamında anlamlandırmaktadırlar.¹ Din, evrenin nasıl ve neden varolduğunu açıklamakla beraber insanların başlarına gelen olayların sebebini de açıklamaktadır. ² Yapılan dini açıklamalar insanlara hayatlarını düzenlemelerinde yardımcı olmaktadır. Bu makale engelli çocuğa sahip olan ailelerin dini inançları açısından bu durumu nasıl değerlendirdiklerini incelemeyi hedeflemektedir.

* OMU Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.
E-posta: elifkara77@hotmail.com

¹ Recep Yaparel, "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", *Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: VIII, İzmir, 1994, s. 277.

² Bertrand Russel, *Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri*, Çev.: Erol Esençay, İlya Yayıncılık, İzmir, 2001, s. 22.

Engelli bir çocuk sahibi olmak, anne-babaların beklemediği bir durumdur. Aileler çocuklarının engelli olduğunu fark ettiklerinde ilk tepkilerinin genellikle 'şok yaşama, suçluluk duyma, derin kedere düşme ve kızgın olma'³ olduğu tespit edilmiştir. Çocuklarının iyileşmelerinin mümkün olmadığı fikrine anne babaların uyum sağlamakta zorlandıkları gözlemlenmiştir. Yine bazı araştırmalara göre, anne babalar engelli çocuğu; kabullenememe, suçluluk, utanç ve içine kapanma duygularıyla karşılaşmaktadır.⁴

Engelli çocuğa sahip olan ailelerde, üç büyük kriz şekli gözlemlenmiştir, bunlar;

1-İlk teşhis şoku,

2- Çocuğa yönelik gelecek beklentilerinin yıkılması,

3-Çocuğun sosyal geleceğiyle ilgili duyulan endişeler ve bununla beraber çocuğun gelişiminin sağlanamaması problemleridir.⁵

Çocuğun durumunu inkar etmek, kabullenmemek, çocuğun uyumsuz davranışlarından rahatsız olmak⁶ çocuğu aşırı derecede korumak da gözlemlenen davranışlar arasında yer almaktadır.⁷

Anne ve babaların kaygılarının düzeyini etkileyen pek çok değişken vardır. Çocuğun özü, özrünün derecesi⁸, yaşı, cinsiyeti, davranış problemleri, gelişimindeki önemli dönüm noktaları gibi çocuğa ait özelliklerin yanı sıra evli ya da bekar olma, genç ya da yaşlı olma, sosyo-ekonomik

³ S. Kravetz, S. Katz, "A Goal Direct Approach to Training Parents of Children with a Developmental Disability", *The British Journal of Mental Subnormality*, London, 1990, s. 18.

⁴ Diana Bricker, John Filler, *Severe Mental Retardation from Theory to Practise*, Printed by Lonchaster Press. inc, L.A., 1985, s. 142. ; Şengül Demirsoy Böcü, *Bilgi Verici Danışmanlığın Beyin Felçli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, 1992, s.14.

⁵ F. C .Menolascino, "Parents of The Mentally Retarded an Operational Approach to Diagnosis and Menagement", *Journal of the American Academy of the Child*, 1968, s. 589.

⁶ Patricia Logan Oelwein, *Teaching Reading to Children with Down Syndrome a Guide for Parents and Teachers*, Woodbine House Inc., U.S.A., 1995, s. 6.

⁷ N. Shainess, "The Structre of Mothening Encounter", *Journal of Nervaous and Mental Disease*, c. 136, No: 2, U. S. A., 1963, s. 156-157.; Huber, M., Walsh, *Introducing the Young Child to the Social World*, Mc. Millan Puplishing C.O. Inc., New York,. 1980, s. 274.; Kurtman Ersanlı, *Ben Olmak İstiyorum*, Eser Ofset, Samsun, 1997, s. 2.; Sevgi Küçükler, "Özürlü Çocuk Anne Babalarına Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri", *Özel Eğitim Dergisi*, Ankara, 1993, Sayı: 3, s. 23.; Hülya Kayıhan, *Serebral Paralizili Çocuk ve Bağımsız Yaşam*, Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi Rehabilitasyon Yüksekokulu Yay., Ankara, 1995, c. 15, s. 7.

⁸ Ayşegül Fıslıoğlu, Hürol Fıslıoğlu, "İşitme Engelli Çocuğun Ailesi" , VII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları* , Ankara 1992, s:88.

seviye, iş koşulları, yakın ve uzak çevreden alınan destek gibi değişkenler, anne-babaların kaygı düzeylerini etkileyebilmektedir.⁹ Zihinsel engelli bir çocuğun süreklilik gösteren bakım ve eğitim gereksinimlerinin karşılanması bu bağlamda geleceğinin güvence altına alınması da ailede yoğun bir kaygı kaynağı oluşturmaktadır.¹⁰

Bu durum, yaşam koşullarını zorlaştırmakta, duygusal açıdan da anne-babaları zorlamaktadır. Kabul edilmesi zor durumlarla karşılaştıklarında insanlar başlarına gelen olayları açıklama, anlam bulma ihtiyacı hissetmektedir.¹¹ Anlam bulma ihtiyacı içindeki insan 'neden benim başıma geldi?' sorusuna cevap bulmaya çalışarak,¹² olayları kendince uygun, katlanmaya değer kılacak bir nedenle ilişkilendirmektedir. Belli bir örüntüden yoksun, gelişigüzel olayların karşısında insan kendisini çaresiz ve şaşkın hissettiği için olayları düzene koymaya, bunu yaparken de onların üzerinde bir denetim duygusu kazanmaya çalışmaktadır. Bu sayede yaşanan olayların rastlantısal olmadığı ve iyi ya da kötü her şeyin bir anlam içerdiği düşünülmektedir.¹³

Toplumda çeşitli şekillerde engellenen ve bu engeli aşamayarak çaresizlik içinde kalan insan, Allah'a sığınarak teselli bulmuş, dine yönelerek ümit ve güven duygularını yenilemişlerdir.¹⁴ Din, engelli bir çok kişi için manevi açıdan destekleyici olmuştur. Zor şartlar altında kalan insanların dine yöneldiği ve hatta dini inançları sayesinde ayakta kalabildikleri görülmektedir.¹⁵ Olumsuz şartlar altında inancın gücüne sarılmak ve dua etmek insanlara kendilerini iyi hissettirmekte pozitif tutumlar kazanmalarına yardımcı olmaktadır.¹⁶

İslam inancına göre dünya bir sınav yeridir. İnsanın yeryüzünde denenebilmesi için hayatta ona menfaat, lezzet, zarar, acı ve musibet vere-

⁹ Neslihan Aksaz, *Bilgi Verici Danışmanlığın Otistik Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerine Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992, s. 2.

¹⁰ Füsün Akkök, "Özürü Bir Çocuğa Sahip Olan Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", *Psikoloji Dergisi*, c. 7, s. 27-30.

¹¹ Ken Wilber, *Merhamet ve Metanet*, Çev: Ahmet Ergenç, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 52-54.

¹² Çiğdem Ergüvenç, *Otizm Şart mıydı?* Tisamat Basım, İstanbul, 1978, s. 48.

¹³ Michael B. Lupper, "Making Secular and Religios Attributions the Availability Hypeotesis Revisited", *I. Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 36, No: 1, 1978, s. 59.

¹⁴ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay. İstanbul, 2003, s.70.

¹⁵ Rudolf H.Mass, *Human Adaptation Coping with Life Crises*, Standford University D.C, U.S.A. 1988, S.77

¹⁶ Robert W. Crapss, *An Introduction to Psychology of Religion*, Merces University Prex, Macon, Georgia U.S.A., 1986, s. 322-324.

cek imkanların olması zorunludur.¹⁷ İnsan bu dünyada başına gelen her şeye karşı gösterdiği tavrın, yaptığı her hareketin karşılığını öldükten sonra, ahirette görecektir. İnsan iyi davranışlarının ve karşılaştığı çeşitli sıkıntılara sabrının karşılığını ahirette mutlaka mükafat olarak bulacaktır. Bu nedenle inançlı kişi, çektiği sıkıntıların kendisi için bir imtihan olduğuna inanmaktadır.¹⁸ İnançlı kişi, yaşadığı olumsuzluklara sabrettiği, olumsuzlukların üstesinden gelmek için sabırla mücadele ettiği takdirde ahirette mükafatını alacağına inanmaktadır. İnançlı kişinin bu inancı onun rahatlamasına ve ruh sağlığını korumasına yardımcı olmaktadır.¹⁹

A. RAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1- Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, anne babaların engellilikle ilgili dini düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Anne babalar çocuklarının engelli oluşuna dini bir açıklama getirmekte midir?, Mevcut inanışları olumlu ya da olumsuz yönde değişikliğe uğramış mıdır?, Din, karşılaştıkları bu güçlüklerle baş edebilmelerinde anne babalara tatmin edici manevi bir destek sağlamakta mıdır? Kısaca; engelli çocuğa sahip olan anne babanın, dini inanç ve düşünceleri bu durumla nasıl bir etkileşim halindedir? Bu soru, araştırmada temel problem olarak düşünülmektedir.

Dini inanç, insan hayatını şekillendirmede ve anlamlandırmada önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, dini duygu ve düşüncelerin ailelere bu zor durumda yardımcı olup olmadığını ve dini tutum ve davranışlarının, dinin amacına da uygun bir şekilde söz konusu engelli çocuk sahibi ailelerinin yaşamlarına olumlu yansıyor yansımadığını incelenecektir. Elde edilen sonuçların engelli çocuğa sahip aileler üzerinde yapılan diğer araştırmalara destek olacağı da düşünülmektedir.

2- Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Bünyesindeki Zihinsel Engelli çocuklar Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne kayıtlı çocukların aileleri ile yapılmıştır, sonuçlar bu ailelerle sınırlıdır.

Araştırmanın verileri yukarıda adı geçen merkeze gelen ailelerden seçilen bir örneklem grubundan toplanmıştır. Benzer nitelikte olan zihinsel engelli çocuk aileleri için genellenebilir.

¹⁷ İlhami Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1998 s.42

¹⁸ Lütfullah Cebeci, *Kuran'da Şer Problemi*, Akçağ Yay., Ankara 1985, s.129.

¹⁹ Hüseyin Peker, *Din ve Ahlak Eğitimi, Psikolojik ve Metodolojik Esaslar*, Samsun, 1998, s. 20.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olarak belirlenen “Engelli çocuk sahibi olma”nın, “Ailelerin Dini tutumlarını” etkileyebileceği düşünülmüştür. Dini tutumları etkileyebilecek başka faktörler araştırma dışında bırakılmıştır.

3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın kapsamını, Samsun ili ve çevresindeki engelli çocuk aileleri oluşturmaktadır. Bu kapsam içersinden Samsun il merkezinde bulunan Zihinsel Engelli Çocuklar Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezine başvuran engelli çocuk sahibi anne ve babalar uygulanan anketin örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırma ile ilgili temel veri ise, araştırmanın örneklemine giren ailelere uygulanan anket sonuçlarıdır.

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak anket metodu kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanmadan önce 7 aileyle ön görüşme yapılmış, bu doğrultuda hazırlanan anket soruları ilkönce pilot bir gruba uygulanarak soruların eksiklikleri tamamlanmış, bazı yeni sorular eklenmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin bu konuyla ilgili dini düşüncelerini inceleyen bu araştırmada elde edilen veriler SPSS programına yüklenerek uygun istatistik analiz teknikleri ile analiz edilmiştir. Ailelerle tek tek görüşüldüğü için yaptıkları ilave açıklamalar da dikkate alınmıştır.

B.Araştırmaya İlişkin Bazı Bulgular

1- Anne-Babaların Engelli Çocuğa Sahip Olmadan Önceki ve Sonraki

Dine Bakışlarına Göre Dağılımları

Anne-Babaların Engelli Çocuğa Sahip Olmadan Önceki ve Sonraki Dine Bakışlarına Göre Dağılımı	N	%
Dine yaklaştım	11	19,3
Dinden soğudum	3	5,3
Değişmedi	43	75,4
Toplam	57	100,0

Anketimize katılan anne ve babaların % 19,3'ü engelli çocuklarının dünyaya gelişinin kendilerini 'dine yaklaştırdığını' ifade etmişlerdir. 'Dinden soğuduklarını' belirten anne ve babaların oranı % 5,3'tür. Anne ve babaların %75,4'ünün dine bakış açılarının değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuklarının engelli oluşunun kendilerini dine yaklaştırdığını belirten anne-babaların bu konudaki düşünceleri, bu dünyada çekilenlerin Allah'ın takdiri olduğu, sabırlı olmanın gerektiği yönündedir.

Dinden soğuduklarını söyleyen anne ve babaların oranı ise % 5,3'tür. Bu konuda açıklaması bulunan kişiler, bunun bir imtihan olsa bile çocuğun kendinden habersiz olduğunu, böyle bir imtihan olamayacağına düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Anket uygulanan anne-babaların %75,4'ünün dine bakış açılarının değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

2- Anne Babaların Çocuğunun Engelli Olduğunu Öğrendikleri Zaman Yaşadıkları Dini Duygulara Göre Dağılımları

Anne Babaların Çocuğunun Engelli Olduğunu Öğrendikleri Zaman Yaşadıkları Dini Duygulara Göre Dağılımları	N	%
İsyan duyguları	13	22,8
Rıza	26	45,7
Her ikisi	18	31,6
Toplam	57	100,0

Anket uygulanan anne ve babaların %22,8'i çocuklarının engelli olduğunu öğrendikleri ilk zamanlarda isyan duygusu yaşadıklarını, %45,7'si 'Allah'tan gelene razı olma' düşüncesi içerisinde olduklarını, %31,6'sı her iki duyguyu da zaman zaman yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Engelli çocuk anne babalarının çocuklarının bu durumunu ilk öğrendikleri zamanlardaki duyguları üzerine yapılan bir çalışmada²⁰ elde edilen veriler şu şekildedir; çocuklarının zihinsel engelli olduğunu ilk öğrendiklerinde anne babaların %80,95'i üzüntü, %17,46'sı şok, %12,17'si hayal kırıklığı, %12,177'si suçluluk, %4,23'ü reddetme, %3,70'i inkar duyguları hissetmiştir. %1,59'unun durumu kabullendikleri belirlemiştir.

Anne Babaların Çocuklarının Engelleriyle Başa Çıkmada Yöneldikleri Dini Davranışlar

1- Anne ve Babaların Çocuğu İçin Dua Etme Durumlarına Göre Dağılımları

Dua Etme Durumu	N	%
Her zaman	50	87,7
Zaman zaman	5	8,8
Hiç dua etmedim	2	3,5
Toplam	57	100,0

Anket uygulanan anne-babaların %87.7'si her zaman dua etmekte olduklarını, %8,8'i zaman zaman dua ettiklerini, % 3,5'i ise hiç dua etmediklerini belirtmişlerdir.

Daha az dua eden yada etmeyenlerin düşüncesi, sağlık durumunun nasıl olsa değişmeyeceği, bu konuda dua etmeye gerek olmadığıdır. Her zaman dua eden anne-babalar ise çocuklarının durumu düzelmese de, sorunların bununla bitmediği, kendi şartlarında iyi bir yaşam sürmesini dilediklerini ifade etmişlerdir. Benzer çalışmalarda dua etmeyle ilgili benzer sonuçlara ulaşılmıştır.²¹

²⁰ Hacer Tor, "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Ailede ve Toplumda Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları", *Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve Asya Pasifik Ülkeleri Uluslararası Eğitim Sempozyumu*, 24-26 Eylül, Fırat Üniversitesi, Elazığ 1997.

²¹ Engelli çocuğa sahip Ortodoks Yahudi anne babalarının bu durumla nasıl başa çıktığıyla ilgili bir çalışmada, anne babaların kendilerini destekleyecek çeşitli duygusal ve sosyal başa çıkma kaynakları incelenmiştir. Engelli çocukları dünyaya

2- Anne Babaların, Çocukları İçin Hoca Olarak Gördükleri Bir Kimseye Gidip Gitmeme Durumlarına Göre Dağılımları

Hocaya Gitme Durumu	N	%
Gittim	20	35,1
Gitmedim	37	64,9
Toplam	57	100,0

Anketimize katılan anne-babaların % 64,9'luk büyük kısmı din adamı olarak kabul ettikleri bir hocaya gitmediklerini belirtmişlerdir.

Anketimize katılan anne-babaların %35.1'i 'hoca olarak kabul ettikleri bir hocaya gittiklerini' belirtmişlerdir. Hocaya giden anne-babalar, 'önce doktora gittiklerini, doktorların tıbbın müsaade ettiğince ellerinden geleni yaptıklarını, hocaya da son çare olarak belki bir faydası olur diye gittiklerini' belirtmişlerdir. Engellilerle ilgili bir araştırmada anne babalarının destek gereksinimine ilişkin maddelere verdikleri yanıtların dağılımında, ankete katılanların problemlerine çözüm bulabilmek için 'din görevlileriyle konuşma gereksinimi duyup duymadıkları sorulmuş, ankete katılanların %41'i 'evet' cevabını vermiştir.²²

Bununla birlikte ankete katılanlara türbeye gidip gitmeme durumu sorulmuş; hocaya gitmeyle türbeye gitmenin frekans dağılımlarının çok yaklaşık sonuçlarda olduğu görülmüştür.

geldikten sonra anne babaların diğerleriyle, örneğin arkadaşlar, komşular özellikle çocukları eğitim alıyorsa okul personeliyle konuşma ihtiyaçlarının arttığı görülmüştür. Anne babaların duygusal başa çıkma yöntemi olarak %46.2'si dua etmeyi, tercih ettiklerini söylemişlerdir. Yalnız %3.7' si profesyonel yardım aradıklarını belirtmişlerdir. %13.7'si çok zorlandıklarında bağırıp çağırdıklarını, %3.7'i de ağladıklarını söylemişlerdir. İçki içmek, sigara içmek ya da uyuşturucu kullanmak gibi anti-sosyal başa çıkma yöntemini kimsenin kullanmadığı tespit edilmiştir. Çocuğun geleceği ile ilgili düşünceleri sorulduğunda %23'ü Allah'a emanet ettiklerini ifade etmişlerdir. <http://www.search.epnet.com//.07.2002>. (Carolyn L. Walsh, *Coping with Their Handicapped Child in Orthodox Jewish Families*)

²²Emirali Evcimen, *Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin (Anne ve Babaların) Gereksinimlerinin Belirlenmesi*, Anadolu Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1996, s. 38.

3- Anne Babaların Çocuklarının Engelli Oluşunu Kaderleri Olarak Değerlendirme

Durumlarına Göre Dağılımları

Ailelerin Çocuklarının Engelli Oluşunu Kaderleri Olarak Değerlendirme Durumları	N	%
Kaderim böyle olduğundan dolayı	34	59,6
Tıbbi hatalardan dolayı	6	10,5
Başka etkenler	17	29,8
Toplam	57	100,0

Anne-babaların %59,6'sı çocuklarının engelli oluşunu 'kaderleri olarak' değerlendirmektedirler. Anne-babaların %29,8'i 'çocuklarının engelli oluşunun başka etkenleri olduğunu' düşünmektedirler. Anketimize katılan anne-babaların %10,5'i 'çocuklarının engelli oluşunu tamamen tıbbi nedenlere' bağlamaktadırlar.

Anne-babaların %29,8'i çocuklarının engelli oluşunun 'kaderlerinin böyle olması gereği ya da hastane personelinin yaptığı tıbbi hatalardan dolayı olduğunu' düşünmemektedirler. Yapılan sözlü açıklamalarda başka bir neden olarak hamilelik sürecindeki ihmallere vurgu yapılmıştır. Anne-babaların %29,8'i annenin dikkatsiz davranıp hastalanması ve danışmadan ilaç alması gibi davranışlarının hamilelikte risk olduğunu ve bu tür bazı kişisel hataların engelliliğe neden olduğu düşünmektedirler. Bu Őekildeki bir düşünceye yüklemenin dışsal nedenlere değil, kişisel nedenlere yapılmış olduğu görölmektedir. Bu tür açıklama yapanlar engelli çocuğa sahip olmalarını kader inancı ile açıklamamışlardır.

Bazı araştırmalar kişilerin yaşadıkları trajik olayları Tanrı'nın böyle istemesi, kaderde böyle olması yönünde açıkladıkları görölmektedir. Özellikle yaralanma ve hastalık hallerinde Tanrı'ya yükleme, atfetme ihtimali oldukça yükselmektedir.²³ Felç olma ile sonuçlanan kaza geçi-

²³ Yaparel, *a.g.e.*, 1994, s. 278.

ren insanlarla yapılan bir çalışmada, kazazedeler yaşadıklarını Allah'tan gelen bir durum olarak açıklamışlardır. ²⁴

4- Anne Babaların Çocuklarının Engelli Oluşunu Dini Açıdan Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımı

Dini Açıdan Değerlendirme Durumu	N	%
Benim hatam	10	17,7
İmtihan	38	66,5
Dini sebepler aramıyorum	9	15,8
Toplam	57	100,0

Anne-babaların %17.7'si, 'yapmış oldukları bir hatadan dolayı çocuklarının engelli olduğunu düşünmektedirler. Anne-babaların %66.5'i de bunun 'Allah'ın kendilerini imtihan etmesi olduğunu' düşündüklerini söylemişlerdir. Anne-babaların %15.8'i de 'dini bir neden aramadıklarını' ifade etmişlerdir.

Yapmış oldukları bir hatadan dolayı çocuklarının engelli olduğunu düşünen ailelerin bir kısmı hata olarak 'günah işlemiş olabileceklerini' göstermişlerdir.

Kula'nın²⁵ çalışmasında zihinsel engelliliğin dışındaki özür gruplarına 'engelli olmayla dini anlamda cezalandırılmış olma' arasında bir ilişki kurup kurmadıkları sorulmuştur. Özürlü gencin durumunu ailesinin bir hatası sonucu, özürlü bir çocukla cezalandırılmaları olarak görüp görmediği araştırılmıştır. Sonuç olarak, ortopedik ve görme özürlü gençlerin % 70'i 'ailelerinin hatalarının bedelini ödediklerini' düşündüğü tespit edilmiştir.

Anketimize katılan anne-babaların %66.5'i 'Allah'ın kendilerini imtihan ettiğine inandıklarını' belirtmişlerdir. Bu konuda 'dünyaya gelmenin Allah'a kulluk yapmak için olduğunu Allah'ın O'na gereği gibi kulluk edilip edilmediğini iyi ya da kötü olaylarla imtihan ettiğini, Allah'ın ina-

²⁴ Sabri Özgül, *Engellenme Durumları ve Tabiat Üstü Yüklemeler Arasındaki İlişkiler*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1998, s. 13.

²⁵ Naci Kula, "Bedeni Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi*, İstanbul 2000, s64.

nanlardan sevinçli bir olayla karşılaşınca şükretmelerini, üzücü bir olayla karşılaşınca sabretmelerini istediğini' düşünmektedirler.

5- Anne Babaların Ahiretle İlgili Beklentilerine Göre Dağılımları

Ahiretle İlgili Beklenti Durumu	N	%
Mükafat umuyorum	34	59,6
Beklentim yok	20	35,1
Düşünmüyorum	3	5,3
Toplam	57	100,0

Anne-babaların % 59.6'sı, ahirete yönelik olumlu beklentiler içersindedirler. Anne-babaların % 35.1'i 'Ahirete inandıklarını ama çocuklarına davranışları doğrultusunda mükafatlandırılacakları beklentisi içersinde olmadıklarını, % 5.3'ü ahiretle ilgili bir şey düşünmediklerini' belirtmişlerdir.

Acıların karşılığının ahirette alınacağı inancı acıyı hafifletebilmektedir.²⁶ Yine, yaşanan olayın "bir planın parçası" olup, tesadüfe bağlı olmadığına ilişkin inanç²⁷ ise olumsuz olayların katlanılabilir olması için bir sebep vermektedir.

Bazı anne-babalar ahirete inanmakla birlikte, çocuklarına gösterdikleri olumlu davranışları sebebiyle mükafatlandırılma düşüncesine bakmamaktadırlar. Bunun nedenini çocuklarını karşılık gözetmeden, içtenlikle sevmeleri olarak açıklamışlardır.

6- Anne Babaların Engelli Çocuklarıyla İlgili Yaşadıkları Zor Durumlar Karşısında

İsyan Duygusu Yaşayıp Yaşamadıklarına Göre Dağılımları

İsyan Duygusu Yaşayıp Yaşamama Durumu	N	%
---------------------------------------	---	---

²⁶ Victor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev: Selçuk Budak, Öteki Psikoloji Yay., Ankara, 1998, s. 106-113.

²⁷ Yaparel, *a.g.e.*, 1994, s. 278.

Evet	7	12,3
Hayır	31	54,4
Kısmen	19	33,3
Toplam	57	100,0

Anket uygulanan anne babaların, çocuklarının rahatsızlığı nedeniyle zor anlar yaşarken olumsuz duygulara kapılıp kapılmadıkları incelenmiş, onlara olumsuz duygular karşısında isyan etme durumu, Allah'ın kendilerini sevmediğini düşünme durumu, Allah'ın kendilerine adil olmadığını düşünme durumu sorulup, 'evet, hayır, kısmen' şeklinde cevaplar alınmıştır.

İsyan duygusu yaşayıp yaşamadıkları sorusuna % 12,5'i evet, %54,4'ü hayır cevabını vermiştir. % 33,3'lük bir bölümü de bu hissi kısmen yaşadıklarını belirtmiştir.

Bunun ne tür yaşantılarla gerçekleştiğini sorduğumuz katılımcıların ortak yorumları: 'bunaldıkları, çok zorlandıkları her şeyin üst üste geldiği zamanlarda isyan duygularına kapıldıkları' şeklinde olmuştur.

Anne-babalara Allah'ın kendilerine adaletsiz davrandığını düşünüp düşünmedikleri sorulmuş, % 89,4'ü zor anlar yaşadıklarında 'Allah'ın kendilerine adaletsiz davrandığını düşünmediklerini', %4,3'ü 'böyle düşündüklerini', %6,3'lük bir bölümü 'zaman zaman bu duyguyu yaşadıklarını' belirtmiştir.

Anne-babalara Allah'ın kendilerini sevip sevmediğini düşünüp düşünmedikleri sorulmuş, Anket uygulanan 1 anne 'Allah'ın kendisi sevmediğini düşündüğünü', yine 1 anne de 'zaman zaman böyle düşündüğünü' söylemiştir. Anne-babaların %96,5'lik orana sahip büyük bölümü ise 'bu şekilde düşünmediklerini' ifade etmişlerdir.

C- Sonuç ve Öneriler

1. Sonuç

Anne-babaların dini duygu, düşünce ve tutumlarının engelli çocuklarının doğumuyla etkilenmiş olup olmadığı ve etkilenmiş ise, bu etkilerin hangi yönlerde olduğu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken, engelli çocuğa sahip anne-babaların stres ve kaygı düzeylerini, gereksinimlerini inceleyen çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca stres altındaki insanların dini duygularının nasıl gelişebileceğini ortaya koyan

çalışmalar da göz önünde bulundurulmuştur. Literatür incelemesi ve anket bulgularının değerlendirilmesi neticesinde şu sonuçlar elde edilmiştir.

Engelli çocuğa sahip olmak ailelerin alıştıkları hayat standartlarında, duygularında değişiklikler oluşturmaktadır. Bu değişimlere uyum sağlamak, yeni hayatın stresiyle başa çıkabilmek aileler için kolay olmamaktadır.

Anne-babaların problemlere cesaretle, yapıcı olarak yaklaşabilecek kişilik yapılarına sahip olmaları, maneviyatlarını güçlü tutmaları, içindeki buldukları durum karşısında felsefi bir açıklama getirebilmeleri, aile içi sevgiyi, saygıyı ve bağlılığı oluşturmuş olmaları, aile fertleri arasında birbirlerinin duygularını ve sorumluluklarını paylaşıyor olmaları, onların ağır yüklerin altından kalkabilmelerini sağlayan temel faktörlerdir. Özellikle maneviyatı güçlendirmede dini inançların önemli bir rolü vardır.

Anket sonuçlarından elde ettiğimiz bulgulara göre; ankete katılanların %75,4'lük çoğunluğu 'dine bakışlarının değişmediğini' söylemişlerdir. Katılımcıların %45,7'si, 'ilk zamanlarda olumsuz dini duygu yaşamadıklarını', %73,17'lik çoğunluğu 'şu an Allah'ın takdiri olarak düşündüklerini', %87,7'lik büyük çoğunluğu 'çocukları için dua ettiklerini', %96,4'ü 'dua etmenin psikolojilerini olumlu yönde etkilediğini', %64,9'unun 'hocaya', %66,7'sinin 'türbeye gitmediklerini', %59,6'sının 'çocuklarının engelli oluşunu tamamen kaderleri olarak değerlendirdiklerini', %47,4'lük çoğunluğun ise 'kendilerinin bir şekilde suçlu olmasından dolayı çocuklarının engelli olduğunu düşünmediklerini', çocuklarıyla ilgili zorlandıkları zamanlarda; %66,7'si 'sabrettiklerini', %89,5'i 'Allah'ın kendilerine adaletsiz davrandığını düşünmediklerini', %96,54'i 'Allah'ın kendilerini sevmediğini düşünmediklerini' ifade etmişlerdir. Anne-babaların %94,7'i zor durumlarda dua ederek Allah'tan yardım istediklerini belirtmişlerdir.

Anne-babalara çocuklarının engelliliği ile ilgili olumlu gelişmeler gösterdiği zaman buna paralel olarak dini duygularının da olumlu etkiler gösterebileceğini öngörerek, 'şükretme' gibi olumlu dini tepki ifadeleri verilmiştir, Anne-babaların %96,5'i çocukları olumlu gelişmeler gösterdiğinde 'Allah'a şükrettiklerini', %71,9'u 'dualarının kabul olduğunu', %89,5'i 'Allah'ın verdiği nimetlerin değerini daha iyi anladıklarını' belirtmişlerdir.

Son söz olarak anne babaların mevcut dini inançlarının engelli çocuktan olumsuz etkilenmediği, 'çocukları için dua etmek, kaderlerinin böyle olduğunu ve imtihan edildiklerini kabul etmek' gibi dini düşüncelerle durumu değerlendirdikleri görülmektedir.

2.Öneriler

Hayat akışı beklenmedik ve istenmedik bir şekilde değişikliğe uğrayan bütün insanlar gibi engelli çocuk aileleri de birçok üzücü ve karmaşık duygular yaşamaktadır. Yaşamın, bu değişikliklerle birlikte maddi ve manevi yönleriyle bir düzene girmesi zaman alabilmektedir. Bu süreçte ailelere destek olunması gerekmektedir. Ailelere yardımcı olmak için doktorların ve aile rehberlerinin tespit ettiği birçok önemli nokta vardır; engellilik ile ilgili bilgi edindirme, anne babanın kendine de vakit ayırabilmesi gibi.

Anne babalara bu durumla ilgili dini düşüncelerinde nasıl yardım etmek gereklidir? Özürlü gençlere ve engelli çocuğa sahip ailelere, Kur'anda açıklanan 'insanın boşuna yaratılmadığı, insanın yaratılış amacının kulluk vazifesini yerine getirmek olduğu ve her şeyin bu daire içerisinde anlam bulduğu' hatırlatılarak manevi destek verilebilir. 'imtihan', 'sabır', 'şükür' gibi dini unsurları hayata dahil etmek ve bu manevi değerlerin yerleşmesini sağlamak yerinde olacaktır.

İnsanların imtihan için yaratıldığı, peygamberlerin başlarından geçen acılar, sıkıntılar ve onların bu yaşadıklarını nasıl değerlendirdikleri ve nasıl davrandıkları anlatılabilir.

İnsanın yaşamda bazen üzüldüğü, bazen sevindiği anlar olabileceği, üzölmek kendini yıpratmak yerine, yaşama sevincini kaybetmeden, hayata mümkün olduğunca normal seyrince devam ettirmek gerektiği, inancı yaşama dahil etmenin gerekliliği olarak vurgulanabilir.

Kur'anda Allah'ın adil olduğunu, kullarına asla zulmetmeyeceğini, çekilen her sıkıntının bir anlamı ve sabredildiğinde güzel bir karşılığı olduğu açıklamaları yer almaktadır. İnançlı insanların bunları hatırlayarak, başlarına gelen olayları, hayata olan bağımlılıklarını yitirmeden mücadele etmeleri tavsiye edilmelidir.

Ailelere 'türbeye gitme, hocaya okutma gibi düşüncelerin' dini açıdan uygun olmadığı anlatılmalıdır. Fakat sıkıntılarını gidermeye yardımcı olmasını umdukları, dini konularda bilgi alabilecekleri kişilerle bir anlamda dertleşebilir, sohbet edebilir, onların tavsiyelerine kulak verebilirler. Ancak bu konuda dikkatli olunmalı, çıkar sağlamak amacıyla halkın dini duygularını istismar eden kişilerden uzak durulmalıdır.

Anne babaların dini sorularına cevap verebilecek, eğitimli, manevi destek sağlama işiyle yükümlü kişilere ülkemizde ihtiyaç vardır. Dini kimliğe sahip eğitimli kişilerin birçok gelişmiş ülkede huzur için rehber-

lik ettiği bilinmektedir.²⁸ Buna ilaveten, hemşire bakımı, hastaya dini danışmanlık sağlama kriterleri yabancı ülkelerde hassasiyetle belirlenmiş, örneğin hastaya dua ederken nasıl yardım edileceği gibi, son derece özel bir uzmanlık alanı geliştirilmiştir.²⁹ Bu gibi kurumlara ülkemizde de ihtiyaç vardır.

²⁸ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt yay., Samsun 2000, s87.

²⁹ Elizabeth Johnston Taylor, "Prayer's clinical issues and implications, *Holistic Nursing Practice*", *Jul/Aug 2003; 17, 4; Health Module pg. 175-180.*